

Oroval, V. Oro Orpai, V. Orpí

ORPESA

Poble de la costa valenciana, 16 k. al NE. de Castelló, a un terç del camí d'Alcalà de Xivert. Excel·lent informació sobre el poble, els seus castells i albufera i les seves marjals, en Cavanilles, 1ª ed. 1, 47-50, i la vista que en dibuixà (2a. ed., p.76), amb el Grau qua fa paper tan important en la Cròn. de Jaume I i els altres textos.

Pron.: *orpéza* «es lo que diu tothom» declaració que m'escruien unànimes, ja 1935 Sanchis Guarner, F. de B.Moll i J.Giner, i així ho vaig comprovar en les enqs. de 1961 a tots els pobles veïns, p.ex. Vilanova del Mae. (xxviii, 170), i en el poble mateix; i detallant «és a *orpéza*»; i allí la dita «*orpéza la bella*». És també la forma adoptada en els nomenclàtors de la nostra llengua (fins al de S.Guarner, 1966, p.17); escriure *Oropesa* a la castellana és una estranya conseqüència de l'*AlcM*, tot i donar la pron *orpéza*, també comprovada pel mestre Alcover, en la cobla pop. que recull, en: «borratxos són a Les Coves, / borratxos són a Alcalà / --- / i a *Oropesa* també n'hi ha».

Gentilici: J.G.M. recollí *orpezins*, *orpezines*, a un inf. de Torreblanca, *orpezans* a un altre de La Plana (1935). *AlcM* corrompé el nostre *Oropesa* en *Oropesa* només per poder donar una etimologia, citant M-Lübke, a la vaga connexió amb el NL toledà *Oropesa* amb vague qualificatiu de pre-romà (*Hom.a. Mz.Pi.*, 1925, i, 72).

MENCIONS ANT. cristianes. Ja *Oropesa* molt repetit en la *Cròn de Jaume I*: com sigui que avançant un gran exèrcit enemic li ofereixen, a Borriana: «irem ab vós tropassant lo grau d'*Oropesa*, e d'alí avant no temets res» (223, Ag. 267.1); «a Burriana --- no y --- romanrem esta nuyt tro *Oropesa* --- que si eren los sarrains esta nuyt en trenuytada al grau d'*Oropesa*, per cert nos afolarien --- e passem esta nuyt a *Oropesa*, e posarem puyts aquí» (p.272), «riu de Millas --- vench un balester corrén --- e dix que A<u>en Lop avia dat salt al Comenador d'*Oropesa* al pinar desà 'l Grau» (p.273), «de part lo Riu --- la companya fo vinguda, passam tots justadament, e en hu, lo Grau, e albergam, que ja era escur a *Oropesa*» (p.274, Aguiló, que hi consigna la lliçó *Oropesa*, igual en el ms. i en l'ed. de València).

1169: «castrum de Exuvert et illum quod vulgo dicitur *Oropesa*» (*CoDoACA* VIII, 45, repetit p.46; id en MiretS., *Templ.*, p.63n., i *BABL* I, 266; i XIV, 169, segons còpia del 1525. 1250; *Oropesa* (Huici I, 496). 1273: (en llatí) *orpesia* (MiretS., *Itin.J.I.*, p.487). *Cròn de Muntaner*: «lo castell d'Ulldecona e Peníscola, e *Oropesa* a Castelló ---» (cap.9).

Tenim, doncs, que la forma *Oropesa* (sense -o) no

sols és repetidíssima sinó u n à n i m e en les fonts medievals relatives a la nostra població i als seus accidents geogràfics; també en els mapes antics, els quals la llatinitzen artificiosament posant-hi *au* (en record del ll. *aurum* 'or'), però també amb *rp*: *Aurpessa* en mapes italians i mall. de 1339 i 1375 (*BSAl.* III, 317a): *Aurpessa* en el Portolà del mall. Bartomeu Oliver. S.XV (SGuarner, *Obr.Co.* I, 169).

No sé la grafia amb què figura en dues dades, en regesta. que dóna Mtz.Fdo. (*DocValACA* I, 516, i II 370) amb data de 1263 i 1278. Però de la forma acastellanada *oropesa* amb -o- no trobem dades segures fins al tardà i macarrònic del cens de 1609 p.p. Boronat i Reglà, que troba a *Horopesa* «39 cases de cristianos viejos»; potser ja en un doc. de 1531 (*BSCC* XIX, 257) que en seria la data més antiga si estiguéssim segurs que no és res més que un resum posterior modernitzat.¹

És important l'abundància i unanimitat de la forma medieval *Oropesa*, confirmada i reforçada per la forma única de la llengua viva. Ells són els que donen una base per a la indagació lingüística, més ferma que les dades dels antics geògrafs de terres llunyanes: Ptolemeu i Edrissi, transmeses en mss.; són hapax, i com a tals sempre subjectes a errors i interpolacions dels escribes exòtics.

ETIM. Que és un nom pre-romà, en tot cas és segur i ja ho vàiem abans que ho digués M-Lübke, no sols per la data de les dades antigues i la incompatibilitat de llurs formes amb tota raonable formació llatina o romànica, sinó també, i en grau encara més irrecusable, pel fet de pertànyer al nombrós grup pre-romà dels NLL en -esa, que hem estudiat ja i aplegat en els arts. *Manresa*, *Olesa*, *Montesa* etc.; els dos *Olesa*, els tres *Artesa*, *Albesa*, *Ardesa*, *Manresa*, *Soresa* ('Súria'); seguit, en zones de substrat mossàrab, amb *Utxesa*, *Gandesa*, continuant també pel P.Val., amb *Artesa* d'Alcalatén, *Oropesa*, *Enesa* ('El Puig', art. supra) i *Montesa*; ja documentats en època romana (OCTOGESA, MENT-/MENDESA, *Oenesa*). Bloc lingüístic de la Hispània oriental, que li és peculiar quasi exclusivament fora d'un eco únic, i ben escadusser, en el parònim castellà:

Oropesa, vileta poc apartada a la drete del Tajo, 95 k. a l'O. de Toledo, més enllà de Talavera, a un terç del límit portuguès. És també nom antic, que ja apareix en al forma *Oropesa* a l'E.Mj. amb quatre síl·labes segures pel metre, i s simple sonora, garantida pel text a l'Arxipr. de Hita v.1702) i pel dicc. de rimas de Guill. de Segòvia (a. 1450) (p.54); i documentada indirectament, en inscra. romanes, pel gentilici *Otobesanus* (*CIL* II, 3791, 829).

Com establí Seybold (*Homen. a Coderia*, Md. 1904, pp.116-119) el present NL ja figura en Ptolemeu i en la descripció d'Espanya per l'Edrissi (+ 1154) (ed. Saavedra i Ubieto, p.40; ed. Dozy, 1866, p.191; Ale-